

למקדש מעט

מאת הרב אברהם יצחק הכהן קוק, זצ"ל

[מאמר נדפס בירושלים, שנת תרפ"ג]

אחינו בני ישראל קהילות-הקודש והיחידים האהובים בארצות הברית באמריקא וקנדה יצ"ו, שלמי אמוני ישראל החרדים לדבר ד', המאמינים בתורת משה מורשה, תורה שבכתב ותורה שבעל-פה, שעליה כרת הקב"ה ברית עם ישראל. שלו' וברכה מהר הקודש מירושלים.

אחינו היקרים: באה אלי שמועה, ממצב היהדות הנאמנה במדינותיכם, ולבי נשבר בקרבי, כי עלה הפורץ, של אלה אשר השחיתו את כרם ד' צבאות בית ישראל וידיחו רבים מאחרי ד' אלקי ישראל ותורתו הנאמנה, המתחדשים הריפורמיים, גם בתוך מחנה החרדים פנימה, ורבים התחילו להיות נמשכים אחריהם בשגגה, לעקור מוסדי עולם, שיסודי היהדות ועקרי תורה שלובים עמם. והפוצים התחילו בחומת הקודש, בהדברים המסורים לציבור, והנעשים בהקהל, הקובעים את חותמם על צורת העדה בכללותה, והם סדרי בתי-הכנסיות, בצורת בנינים ובדרכי-הקודש של הליכותיהם ומנהגיהם הקדושים. והדברים באו לידי כך שמרעה אל רעה יצאו, ועבירה גוררת עבירה והריסה גוררת הריסה, עד שנמצאו כאלה ששלחו יד בהמסורה הקדושה לכל ישראל קדושים מאז ומעולם לעשות בבתי-הכנסיות עזרת אנשים לבד ועזרת נשים לבד, ואשר המהרסים הראשונים אשר התחילו לבטל את הסדר הקדוש והמחויב הזה, יודעים אנחנו מה עלתה בידם, שרובם ככולם נשתכחו מהם ומזרעם כל יסודי האמונה וכל קדושת ישראל, והרבה מהם נשתמדו ונבלעו בין גויי הארץ ונכרתו לגמרי מבית ישראל, ואשר לא עשו עדיין את הצעד הזה, של השמד המכלה, הנה הם כאברים מדולדלים בגוף האומה, בלא תורה ובלא אור של יהדות אמתית. ועינינו רואות וכלות אליהם, והטובים שבהם מתחרטים על עונות אבותיהם, אחרי שהם רואים את חורבנם הרוחני.

ועתה מה ידאב לבנו, אם נראה כי במחנה הקודש פנימה בקרב אחינו החרדים, שאינם נמנים עם הריפורמיים, נראה הנגע הזה, לזלזל ביסוד איתן זה,

תמונות נשים ומלבושיהן נתקיים מה דכתיב ולא תטמאו בהם ונטמתם בם אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה, מלמטה מטמאין אותו מלמעלה, בעוה"ז מטמאין אותו לעוה"ב, מה יש יותר מבעמדנו על הא דאיתא בסוכה דף ג"ב קרא אשכחו ודרשו, וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד; אמרו, והלא דברים ק"ו ומה לעתיד לבא שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם על אחת כמה וכמה ע"כ בגמ'. ואם הם אמרו כך אשר לא הלכו הנשים פרועי ראש ופרועי קדל מה יהי' עתה, וכי לא יהי' זאת שירמזו אנשים להם ויסתכלו בהן ויהי' בית אשר יאמר ה' מי בקש זאת מידכם רמוס חצירי חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, תמורת עצימת עיני הכהנים יעצים ה' עיניו מברכתם.

נדרשתי לפני הרבה שנים מאת איש חרד לדבר ה' שהי' דר או בעיר קארגע כי אכתב להרב ז"ל עבור דבר זה עצמו שעשו גדר קטן ופירצה גדולה בביהכנ"ס שלהם לפני הנשים ועשיתי זאת בחיבה גדולה להרב זצ"ל והוא פנה לעצת אשתו שפירחה אותו מלהיות עומד בגדם, ומה הי' הסוף הפגיע ה' בו עון כולם כדברי חכמינו ז"ל שהצדיק נתפס בעון הדור וסביביו נשערה מאד מדוע לא לחם מלחמת ה', ובאותו הקיץ שנגמר בנין ביהכנ"ס בעמדו לדרשה לפני הארון הקודש בשבת שובה מת שם במיתה משונה ל"ע פתאום ונשאוהו מלפני הארון הקודש מת. גודל צדקתו גרם לו זאת שלא יהי' דורש בביהכנ"ס כזה.

לכן אחי אל תרעו ואל תבגדו בה' ישמעו אזניכם מה שאתם מוציאים בפיכם אשר צריכים להשמיע לאזנכם באמרכם ואהבת וגו' בכל לבבך ובכל נפשך, מה זאת שישכם יראים שיפחתו פרנסתכם או ימעטו כבודכם. צעקו אל הנשים שתהיינן נשמרות לנפשותן שלא ילכו כלל לבית הכנסת כזה, הנשים תשמענה אם רק תעשו זאת מכאב לב כאילו היו באים לקחת פרנסתכם; ותראו שיהי' ה' עמכם. עלי מוטל להתרות בכם כזאת, בכם ובכל העדה אנשים ונשים וטף כי אני הוא הסמוך יותר משאר הרבנים לקהלתכם, הלא דבר קטן הוא שישאר כמו שהוא עתה רק יעמידו בהקצוות עמודים וקורה עליהם ובאמצע יעשו סריגה ולתלות יריעות עליהם.

ואם כי בעוה"ז נעשה פירצה במה שביטלו אלמעמער דהוא איסור גדול וכל עירות שעושין כן לא יהי' להם מענה בקרבם למשפט ע"ז, עכ"פ בכל מה דאפשר לתקן מה שגורם להחליף העיקר הנרצה בבית הכנסת החיוב לתקן.

ולבנות בתי כנסיות בתכונה כזאת, שלא תהיה בהם עזרת אנשים ועזרת נשים מיוחדת, כי אם כדרכי הגויים המה עושים, לבוא בביהכ"נ אנשים ונשים יחדו, לבלע את הקודש, ולהשחית את קדושת האומה הקדושה וטהרתה, במקום שטהרתה צריכה לצאת משם שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות של ישראל. כמו שאמרו חז"ל בגמ' ברכות ט"ז א': אר"ח בר"ח למה בסמכו אהלים לנחלים דכתיב כנחלים נטיו כגנות עלי נהר כאהלים נטע ד' וגו', לומר לך מה נחלים מעלים את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות, ופירש"י שם אהלים בתי מדרשות, ויליף לה מאהלים נטע ד' ואהלים לשון גטיעה נופלת בהם שנאמר ונטע אהלי אפדנו (דניאל י"א), ותוס' שם ד"ה אהלים פירשו, דהלימוד הוא מדסמך מה טובו אוהליך יעקב לכנחלים נטיו, ומה טובו אוהליך יעקב נאמר על בתי כנסיות ובתי מדרשות, מכונות הקדושה וחיי הנשמה של כנסת ישראל, כדאמרינן במסכת סנהדרין ק"ה ב', אריר"ח מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו, בקש לומר שלא יהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, מה טובו אוהליך יעקב, ובתנא דבי אליהו, הובא בילקוט רמז תשע"א, כנחלים נטיו מה טיבן של נחלים אצל בתי כנסיות ובתי מדרשות, אלא מה נחלים הללו בני אדם יורדין לתוכן כשהם טמאין ועוליך כשהן טהורים, כך בתי כנסיות ובתי מדרשות בני אדם נכנסין לתוכן כשהן מלאי מעונות ויוצאין מלאין מצוות.

ועתה מה נאמר ומה נדבר אם באותו המקום הקדוש בית-הכנסת, שנועד להעלות את האדם מישראל מידי טומאתו, להעלותו מכף חובה לכף זכות, אם המקום הזה יחולל מקדושתו, וקדושתן של ישראל המנוחלת לנו מימי קדם, להתנהג בטהרה, ובתכונת המדות הקדושות, להנהיג עזרת אנשים ועזרת נשים, במחלקות מיוחדות, אם קדושה זו תתבטל ח"ו, ותחתיה יבאו מנהגים זרים של אומות נכריות, המבטלים את יסוד הקודש, ועושים את כניסתנו לבית-הכנסת לחטאת, ושליחות-יד בקדשי ד', המסורים לנו בסדרי מקדש מעט, אשר הם הם שעמדו לנו גם בארצות אויבינו, ובגלותנו, כדאמרינן במגילה כ"ט א' ואהי להם למקדש מעט אמר ר"י אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל, ואמרו עוד שם דרש רבא מאי דכתיב ד' מעון אתה היית לנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ובודאי חייבים אנחנו להתקרב בכל מה שאפשר לנו, ובכל מה שמותר לנו, במקדשי מעט הללו, מעונות השכינה שלנו בתי-כנסיותינו, לתכונת הקדושה של הבית הגדול והקדוש, שיבנה במהרה בימינו, וקדושת בית-המקדש היתה לאבותינו לקו-המדה, שחלקו גם בבתי-הכנסיות שבכל מושבותיהם עזרת אנשים לבד ועזרת נשים לבד, כמו שהיה הדבר כן בבית-המקדש, כמו שכתב הרמב"ם

בפ"ה מהלכות בית הבחירה הלכה ט', וז"ל: עזרת נשים היתה מוקפת גזוטרסא, כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן, כדי שלא יהיו מעורבבין. ופשוט הוא שבעיקר התבנית של בית המקדש היו גבולים לעזרת הנשים לבד ועזרת אנשים לבד. אע"פ שיש חלוק פירושים בהמשנה של מדות פ"ב משנה ה', ששינינו שם וחלקה היתה בראשונה והקיפה כצוצטרה, שהנשים רואות מלמעלן ואנשים מלמטן, כדי שלא יהיו מעורבבין. שרשי בסוכה ד' נ"א ע"ב פירש, שבכל שנה מסדרין שם גזוטרסאות, לזוהין שקורין בלנק, כדי שיהיו נשים עומדות שם, בשמחת בית השואבה, ורואות, וזהו תיקון גדול דקתני מתניתין שמתקנין בכל שנה, וא"כ לשיטת רש"י נעשית הכצוצטרה בשביל שמחת בית השואבה ולא בקביעות, וזהו שלא כדעת הרמב"ם, דס"ל שהגזוטרסא היתה קבועה, שהרי הוא מסדר את סדר תבנית הבנין ואומר שם [בית הבחירה פ"ה ה"ט] שעזרת הנשים היתה מוקפת גזוטרסא, כדי שיהיו הנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן, כדי שלא יהיו מעורבבין, ולא הזכיר כלל שענין זה נעשה בכל שנה בשביל שמחת בית השואבה. מ"מ אליבא דכו"ע היו עזרות מחולקות בבית המקדש, עזרת נשים לבד ועזרת אנשים לבד, וחמש עשרה מעלות היו מבדילות בין עזרת הנשים לעזרת האנשים, כמפורש במשנה שם. והרי השם בעצמו מעיד על הענין, שהרי חלק מיוחד מהעזרה היה נקרא עזרת נשים, וחלק אחד עזרת ישראל דהיינו עזרת אנשים, והיו מובדלין זה מזה ע"י המעלות. ואנו רואים מזה, שמאז ומתמיד זהו דרך הקודש של קדושת ישראל שיהיו במקום קדוש מקומות מיוחדים לאנשים לבד ולנשים לבד. אלא שלדעת הרמב"ם היתה הכצוצטרה קבועה, ולא הסתפקו בחילוק של המעלות אע"פ שהיו ט"ו מעלות מבדילות בין עזרת אנשים לעזרת נשים, ועשו בעזרת נשים גזוטרסא קבועה כדי שיהיה ההבדל יותר גדול, כיון שהנשים היו מלמעלה, והאנשים מלמטה, גם בכל ימות השנה. והיה הרמב"ם ז"ל מפרש את מ"ש במשנה דסוכה פרק החליל, שהיו מתקנים תיקון גדול במוצאי יו"ט הראשון של חג, שהכונה היא שהיו מתקנים את המקום ביותר זהירות וביותר צניעות, מתוך ריבוי העם ומתוך השמחה היתירה שהיתה שם, אבל זאת התכנית שהיתה מוקפת כצוצטרה, זה היה כל השנה כולה, ולא היו מניחין שתהיינה הנשים מתקבצות למטה בעזרת האנשים, אע"פ שהיו ט"ו מעלות מבדילות בין עזרת הנשים לעזרת האנשים. כ"ז הוא לשיטת הרמב"ם. ולשיטת רש"י היו סומכים כל השנה על ההבדל של המעלות, והיה עיקר מקום הנשים בעזרת הנשים מלמטה, אלא שבשמחת בית השואבה, שהיה שם קיבוץ גדול ושמחה יתירה, אז לא הסתפקו בהבדל של המעלות גם לדעת רש"י, וגם שהיה הכרח שיהיו האנשים

ממלאים את המקום הזה של עזרת נשים, ועל כן תקנו אז את הגזוזטרא, כדי שאפילו בדרך ההכרח, והמקרה המיוחד, של שמחת היום, לא יהיה במקום המקודש שום ענין היוצא מקדושת ישראל, ותמיד יהיו האנשים לבד ונשים לבד. ודיוק לשון הרמב"ם, בדבריו שבהלכות בית הבחירה, המובאים לעיל, לדבריו שבהלכות לולב, פ"ח הי"ב, מורה כן שהוא סובר, שתמיד היה ההבדל ע"י הגזוזטרא, אלא שבשמחת בית השואבה היו מוסיפין תיקון, ועשו את המחיצות באופן יותר מתוקן שימנע את ההתערבות של האנשים עם הנשים. שכאן בהל' ביה"ב כתב סתם עזרת הנשים היתה מוקפת גזוזטרא כדי שיהיו הנשים ראות מלמעלה והאנשים מלמטן כדי שלא יהיו מעורבבין, ובהלכות לולב שם כתב וכיצד היו עושים, ערב יו"ט הראשון של חג היו מתקנים במקדש מקום לנשים מלמעלה, ולאנשים מלמטה, כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, וזהו מה שכתב כאן בהלכות ביה"ב על כל השנה כולה כדי שלא יהיו מעורבבין, וכאן גבי שמחת בית השואבה כתב כדי שלא יתערבו אלו עם אלו, משום דס"ל שאע"פ שהיה ההבדל בין אנשים לנשים דבר קבוע במקדש, היו מתקנים הבדל יותר ניכר בשמחת בית השואבה, כדי שלא יבאו לידי קלות-ראש והתערבות כלל. ואולי סמך הרמב"ם על דברי התוספתא רפ"ד דסוכה, שבמקום שנאמר במסכת מדות סתם שעזרת נשים חלקה היתה בראשונה והקיפופה כגזוזטרא, כתוב בתוספתא כשמדברים בענין שמחת בית השואבה, שהקיפופה שלש גזוזטרות משלש רוחות, ונראה שזה היה חוץ מהמעקה הצריכה להיות מצד הדין בכל מקום שיש חשש נפילה, שדי במחיצה שיש בה עשרה טפחים, ולדעת הראב"ד בהשגה פ"א מהלכות רוצח ה"ג, שיהיה רק שלשה טפחים, ועי' בכסף משנה שם שביאר טעם הדבר לשיטת הראב"ד ופירושו לברייתא דספרי שם, וכאן בשביל הצניעות הקיפו מחיצות שלמות שלש גזוזטרות, כדי שלא יבא הדבר לידי קלות ראש. אבל הכל מודים שתמיד היו מובדלין האנשים והנשים זה מזה בביהמ"ק¹ וזאת היא החובה ומשמרת הקודש שקבלו כן אבותינו הקדושים לעשות גם כן בבית מקדש מעט בבתי כנסיות שלנו, וחלילה לשנות ממנהגי קדושת אבותינו, וביחוד ביסוד קדושת ישראל במקום אשר חיי הקודש אשר לעם קדוש נמשכים משם, מעון ד' אשר לגו בכל דור ודור אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, כמש"כ לעיל מדברי הגמ' דמגילה הנ"ל.

והנה כאשר כל הדברים הללו מגיעים בענין החיוב של הבדלת עזרת הנשים מעזרת האנשים במקום מקדש מעט, ק"ו הדברים שאנו חייבים לגדור

1) ועיין תויו"ט מדות שם ד"ה וחלקה, מש"כ ע"ד הרמב"ם שמעקה היה לה סביב, והדבר מתאים למש"כ.

את הפרצה של השמעת קול זמר ושיר של אשה בביהכ"נ ותערובות הקול הוא בודאי יותר חמור, שהרי קול זמר באשה ערוה, ואסור לשמוע קול זמר אשה בשעת ק"ש כמבואר בשו"ע או"ח סי' ע"ה ס"ג, ואע"פ שכתוב שם בלשון יש להזהר, אין הכוונה שיש ח"ו צד היתר בדבר, אלא מפני שנחלקו הראשונים בפירוש דקול באשה ערוה, המבואר בגמרא ברכות כ"ד א', ד"א והיא דעת הרא"ש וסייעתו דלא מיירי לענין ק"ש דוקא, אלא שהוא איסור כללי, ואסור לכוין ולשמוע קול זמר של אשה בכל אופן גם שלא בשעת ק"ש ותפלה, ולפ"ז אין שייכות להלכה זו לגבי דין ערוה לענין ק"ש, דאם מכוין לשמוע בכל גווי אסור, ובאינו מכוין לשמוע אין שום חומר בק"ש מבכל ענין, וע"ז כתב בשו"ע דעת י"א דס"ל דיש חומר בק"ש שאפילו כשאינו מתכוין לשמוע ג"כ אסור לקרות ק"ש כששומע קול זמר אשה, כמו שאסור לקרות כנגד כל דבר של ערוה, ועכ"פ אליבא דכ"ע איסור חמור הוא, וק"ו שהוא איסור כפול אם מכוונים לכך וקובעין זה האיסור במקום קדוש, וכשמשוררות נשים בענין סדר של תפילה הוי זמרי נשי ועני גברי, דגרע מפריצותא בעלמא והוי כאש בנעורת כדאמר' בסוטה מ"ח א'. ובמקום קדוש צריכים יותר להתרחק מכל דבר המביא לידי עבירה, או הרהור, שבמקום שהקדושה מתגברת מתגבר לעומת זה גם היצה"ר, כמש"כ בתוי"ט פ"ה דאבות מ"ה ד"ה ולא. וזהו הטעם שאמרו בגמרא דסוכה ג"ב ע"א, בענין יצה"ר, שמניח אוה"ע ומתגרה בישראל, כי הגדיל לעשות, אמר אביי ובת"ח יותר מכולם, והיינו מצד התגברות הקדושה שבהם, וכד' התוי"ט הנ"ל. וה"ה למקום קדוש, כשישראל מתקבצים שם למטרה של קדושה, שכל דבר שאסור משום סרך יצה"ר במקום אחר נעשה איסורו יותר חמור ויותר מזיק במקום קדוש, ופוגם עי"ז את כל מעלות הקודש של גוי קדוש, ומפסיד את הכוונה ואת רוממות הנפש של קדושת התפילה והעבודה הטהורה. ומה שמחמיר את הענין של האיסור הוא, מה שנעשה בתור פעולה של קהל ועדה וישראל, שכבר כתב ע"ז הרמב"ם במו"נ ח"ג פמ"א, שבכל איסור ובכל עברת מצוה שנעשה ביד רמה ע"י עדה מישראל יש לזה דין עיר הנדחת. וחלילה לזרע קודש שיכנסו במצודה רעה כזאת.

והנה כבר ביארנו, שאלה הדברים של איסור התערבות אנשים ונשים בביהכ"נ, ואיסור קול נשים בשיר וזמר, הם איסורים חמורים של תורה, וחלילה לשום אדם מישראל להמנות בין עבריינים, ולהיות נטפל לעדה כזאת הפורצת את גדר־הקודש הללו, ואיסור גמור מעיקר הדין להכנס ולהתפלל בבתי כנסיות כאלו. וכאשר כבר בררו זה, וגם גזרו בכל חומר גדולי עולם בדורות שלפנינו. ואפילו אם היו הדברים הללו אסורים רק מפני מנהג אבותינו בלבד,

כמו שיש טועים בזה ואומרים שהם רק דברים של מנהג, הנה גם אז היו הדברים חמורים מאד, ומנהגי אבות הם הם גופי תורה, ואמרו ע"ז בגמ' פסחים נ' ע"ב כבר קבלו אבותיכם עליהם, שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמן. ובירושלמי פסחים שם ובב"ר פ' צ"ד אמרו על עניני מנהגים של האבות, שבאו ושאלו, והשיבו להם אל תשנו מנהג אבותיכם נוחי נפש. שמוזה נראה שזלזול המנהג של אבות בעניני איסורים נחשב מזלזל בכבוד האבות נוחי נפש. וכן שלחו מתם גבי ענין יוט"ש של גלויות הזהירו במנהג אבותיכם בידכם. והרמב"ם בפ"א מה' ממרים, לענין איסורים של דברי סופרים ותחומר שלהם בכלל, דילפינן מלא-תסור, גקיט בחדא מחתא איסורים ומנהגים, וכתב: «אחד דברים שלמדו מפי השמועה ואחד דברים שלמדום באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ואחד דברים שעשאוהו סייג לתורה, והן הגזרות והתקנות והמנהגות». ואמר עוד שם: «הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזרות והמנהגות, שיוורו בהן לרבים כדי לחזק הדת». ושם אמר: «כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמע להם». והשוה בזה את המנהגים עם התקנות והאיסורים הנלמדים מהלכה-למשה-מסיני, או ממדות התורה, והכל הוא בכלל תורה שבע"פ, ואין שום מקום להקל במנהגי אבות הקדושים, ובפרט בענינים המסורים לרבים, ושהם מיוסדים על יסוד קדושת ישראל. על כן תקותי חזקה, שכל אחינו החרדים לדבר ד' ישמעו לקול הרבנים הגאונים חברי אגודת הרבנים האורתודוקסים, ויזהרו במנהגי אבותינו הקדושים ובכל חומר האיסורים בעניני קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות, ויבנו את בתי הכנסיות בדרך הבנין שהיו בונים אבותינו נוחי נפש ז"ל מדור דורים, בהבדלה בין עזרת אנשים לעזרת נשים, ולא ישמע בהם קול זמר של אשה, והיה מחנינו קדוש, ובזכות זה נזכה כולנו יחד לעלות לציון ברינה ושמחת עולם, ולראות בשמחת גויינו ובבנין בית מקדשנו, בב"א.